

Zpravodajská zpráva

ke Zprávě o životním prostředí České republiky 2021

Úvod:

Navrhovatel: MŽP
Senátu návrh předložen dne: 24. 01. 2023
Číslo tisku v Senátu: 41
Zpravodaj: Zbyněk Linhart
Garanční: VUZP

I. Obecné informace:

Zpráva o životním prostředí České republiky (dále jen „Zpráva“) je na základě zákona č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí, usnesení vlády č. 446/1994 a usnesení vlády č. 934/2014 každoročně předkládána ke schválení vládě České republiky a následně k projednání Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ČR. Nejpozději do tří měsíců od jejího schválení vládou musí být zveřejněna.

Počínaje Zprávou za rok 2005 je zpracováním dokumentu pověřena CENIA. Od roku 2018 je Zpráva v širším pojetí zpracována jednou za dva roky. V mezidobí je zpracováno shrnutí nejdůležitějších informací o stavu a vývoji životního prostředí. **Zpráva za rok 2021 je předložena ve stručném znění.**

Zpráva je komplexním hodnotícím dokumentem, který posuzuje stav a vývoj životního prostředí v ČR. Zpráva slouží k sledování plnění stanovených cílů a priorit Státní politiky životního prostředí ČR 2030 s výhledem do 2050 (dále jen „SPŽP 2030“) a přispívá tak k identifikaci problematických oblastí, a tedy i následnému přijetí opatření vedoucích k jejich řešení. Zpráva rovněž představuje významný periodicky vydávaný zdroj informací o stavu životního prostředí ČR pro širokou veřejnost jak na národní úrovni, tak na úrovni mezinárodní, neboť je každoročně překládána do anglického jazyka.

S ohledem na Státní politiku životního prostředí ČR 2030 s výhledem do 2050 schválenou usnesením vlády č. 21 dne 11. ledna 2021, došlo ke změně obsahového konceptu a struktury Zprávy tak, aby Zpráva lépe odpovídala plnění stanovených cílů a priorit SPŽP 2030 a jejích indikátorů. Témata vycházející ze SPŽP 2030 (1. Životní prostředí a zdraví, 2. Klimaticky neutrální a oběhové hospodářství, 3. Příroda a krajina) jsou ve Zprávě zarámována dalšími tématy, která jsou stěžejní pro stav a vývoj životního prostředí (Planetární meze, Projevy změny klimatu na území Česka, Financování ochrany životního prostředí, Názory a postoje české veřejnosti).

Zpráva 2021 po schválení vládou byla graficky zpracována profesionálním grafickým studiem a je zveřejněna v elektronické podobě na webu CENIA a MŽP. Zpráva 2021 bude také distribuována v tištěné podobě (max. 100 ks české verze a 50 ks anglické verze). Data Zprávy 2021 jsou také publikována v rámci informačního systému STaR (<https://envirometr.cz>).

Zpráva 2021 nemá dopad na státní rozpočet a nemá vliv na rozpočty krajů a obcí. Neovlivní podnikatelské prostředí ani rovné postavení mužů a žen ve společnosti.

Finanční prostředky na realizaci Zprávy jsou vyčleněny jak z rozpočtu CENIA, tak i z rozpočtu MŽP.

Zpráva o životním prostředí České republiky 2021 byla projednána na schůzi vlády dne 21. prosince 2022. V PSP byla tato Zpráva rozeslána všem poslancům dne 24. 01. 2023 jako tisk 373/0. Organizační výbor zprávu přikázal Výboru pro ŽP dne 25. 11. 2023 (usnesení č. 124). Výbor pro životní prostředí zprávu dosud neprojednal.

II. Hlavní zjištění Zprávy 2021 (dle CENIA)

Stav životního prostředí v České republice stále není optimální. Kvalita ovzduší v Česku se pozvolna zlepšuje, stále však **přetrvává vysoký podíl emisí do ovzduší z lokálního vytápění domácností tuhými palivy**, které zajišťuje více než třetinu tepla pro domácnosti. V lokálních topeništích je z hlediska emisí problematické spalování nejen uhlí, ale také dřeva, dřevního odpadu a dalších materiálů, které nejsou pro vytápění určeny. Neudržitelné využívání přírodních zdrojů se projevuje **špatným stavem ekosystémů a ztrátou biodiverzity**.

Teplotně a srážkově byl rok 2021 normální bez výraznějších extrémů, avšak dlouhodobě se růst průměrné roční teploty na území Česka zrychluje. **Půdní sucho nemělo** na rozdíl od předchozích let **plošný charakter** a ve vyšší intenzitě zasáhlo pouze oblast jižní Moravy. Výkyvy teplot a srážek do normálních hodnot jsou součástí změny klimatu, která se projevuje i rostoucí extremitou hydrometeorologických jevů. V červnu 2021 zasáhlo jižní Moravu nejsilnější tornádo v historii Česka, které způsobilo oběti na životech a miliardové škody na majetku.

Průběh počasí v roce 2021 **zmírnil vývoj kůrovcové kalamity** v lesích a vedl k meziročnímu snížení těžby kůrovcového dřeva. Stav lesů poškozených kůrovcovou kalamitou narušuje jejich schopnost vázat oxid uhličitý a představuje vážný problém při směřování ke klimatické neutralitě.

Přestože v porovnání s rokem 2000 došlo ke **zlepšení kvality povrchových vod**, jsou nadále některé úseky vodních toků hodnoceny jako **silně nebo velmi silně znečištěné**. V porovnání s rokem 2000 se díky technologicky lepšímu čištění odpadních vod podařilo ve vodních tocích zredukovat obsah amoniakálního dusíku a celkového fosforu.

Zhoršují se ukazatele stavu biodiverzity a lesní a zemědělské krajiny, pokračuje zmenšování přírodních biotopů a pokles početnosti ptačích populací. Každoročně se snižuje rozloha zemědělské (zejména orné) půdy a zvyšuje se rozloha zastavěných ploch. Zemědělská výroba je intenzivní a je **nadále aplikováno vysoké množství minerálních hnojiv**. To společně s přetrvávajícími velkými půdními bloky a vysokým stupněm zornění způsobuje **ohrožení půdy erozí**.

Materiálová i energetická náročnost hospodářství klesá. Podařilo se splnit nepřekročení cílové výše spotřeby primárních energetických zdrojů pro rok 2020 a nedošlo ani k překročení přísnějšího cíle stanoveného pro rok 2030. **Struktura energetického mixu** se od cílové struktury zatím liší, ale postupně se **mění žádoucím směrem**. V zahraničním obchodě s elektřinou přetrvává exportní charakter. Přestože roste využívání obnovitelných zdrojů pro výrobu elektřiny i tepla, je Česko ve velké míře **závislé na dovozu energetických surovin** ze zahraničí, zejména ropy a zemního plynu.

Produkcí odpadů se nedaří snižovat, nicméně v celkovém nakládání s odpady stále dominuje jejich materiálové využití, jehož podíl se v souladu s principy oběhového hospodářství a platnou hierarchií způsobů nakládání s odpady zvyšuje. V případě **komunálních odpadů** však **převažuje jejich skládkování**.

Doprava v Česku je nadále uhlíkově náročná, většina spotřeby energie v dopravě pochází ze spalování fosilních paliv. **Znečišťování ovzduší dopravou postupně klesá** v souvislosti s modernizačními technologiemi a plněním legislativních požadavků.

Ochrana životního prostředí včetně řešení změny klimatu je dlouhodobě **finančně zajišťována jak z národních, tak i z evropských zdrojů** prostřednictvím operačních programů, a to zejména z Operačního programu Životní prostředí, příp. z Programu rozvoje venkova. Příkladem úspěšného financování opatření na ochranu životního prostředí je realizace programů Nová zelená úsporám, Dešťovka a kotlíkové dotace.

III. Poznámky a stanoviska zpravodaje

K loňské Zprávě za rok 2020 jsme přijali na plénu následující usnesení:

Usnesení č. 401 z 21. schůze, konané dne 2. března 2022 ke Zprávě o životním prostředí České republiky 2020 /senátní tisk č. 170/:

Senát

I. **bere na vědomí** Zprávu o životním prostředí České republiky za rok 2020;

II. **opakovaně žádá** Ministerstvo životního prostředí, aby

- a) zahrnulo do zprávy hodnocení národních parků, příp. dalších velkoplošných chráněných území;
- b) začalo měřit a vyhodnocovat efektivitu a hospodárnost vynaložených prostředků při plnění cílů stanovených strategickými dokumenty a tuto efektivitu a hospodárnost vyhodnocovalo od příští zprávy o stavu životního prostředí.

Podobná usnesení jsme přijali i k předcházejícím Zprávám o ŽP. Proto v té předešlé uvádíme „**opakovaně žádá**“.

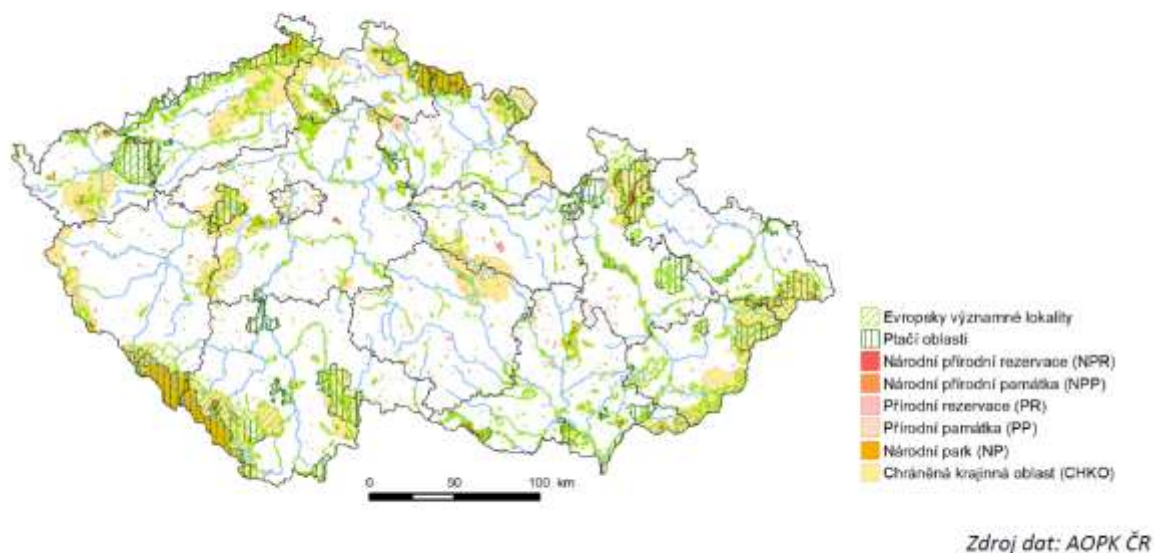
I u Zprávy za rok 2021 to bohužel dopadlo stejně, jako v letech předcházejících. Ani v této zprávě není zahrnuto ani ad IIa) hodnocení národních parků a velkoplošných CHKO, ani ad II b) vyhodnocení hospodárnosti a efektivity při vynakládání veřejných prostředků na ochranu ŽP.

Přestává dávat smysl, abychom v Senátu přijímali takováto usnesení, pokud je exekutiva opakovaně ignoruje, a Senát nemá nástroje, jak si plnění svých usnesení vynutit v takovém případě. Dává to smysl snad jen jako ukázka vztahu exekutivy k horní komoře Parlamentu ČR a nevymahatelnosti požadavků Senátu.

Jak již řečeno, hodnocení národních parků a velkoplošných CHKO neobsahuje Zpráva vůbec. Přitom podle zprávy **celková plocha ZCHÚ a soustavy Natura 2000**, při zohlednění jejich vzájemných překryvů v roce 2021 činila 1 725,6 tis. ha, tj. **21,9 % rozlohy Česka.**, viz mapa:

Obr. 12

Zvláště chráněná území a území Natura 2000 v ČR, 2021

Zpráva přitom stav přírody a krajiny zobrazuje negativně, u ekologické stability a udržitelného hospodaření u žádného z bodů není uveden dobrý stav:

3.1 Ekologická stabilita krajiny a udržitelné hospodaření v krajině

Indikátor	Dlouhodobý trend (15 let a více)	Střednědobý trend (10 let)	Krátkodobý trend (5 let)	Stav
Infiltrační schopnost půd	N/A	N/A	N/A	N/A
Využití území				
Kvalita zemědělské a lesní půdy*				
<i>Kvalita zemědělské půdy</i>	N/A	N/A	N/A	N/A
<i>Kvalita lesní půdy</i>	N/A	N/A	N/A	
Eroze a utužení zemědělské půdy	N/A			
Spotřeba hnojiv a přípravků na ochranu rostlin				
Zábor půdy				
Těžba nerostných surovin a rekultivace*				
<i>Těžba nerostných surovin</i>				N/A
<i>Rekultivace po těžbě nerostů</i>				N/A
Ekologické zemědělství				
Průměrná velikost půdních bloků	N/A			
Zdravotní stav lesů				
Udržitelné hospodaření v lesích				
Druhovská skladba lesů				

* Z důvodu rozdílných trendů časových řad, ze kterých vychází konstrukce indikátoru, je uvedeno hodnocení dílčích (elementárních) indikátorů.

Stejně tristní stav uvádí Zpráva u biologické rozmanitosti. Ve stavu nedostatečném či nepříznivém na základě výsledků z období 2013–2018 se nachází **59,8 % druhů živočichů**. Celkový stav evropsky významných druhů živočichů není dobrý a do značné míry odráží stav ohrožených druhů v Česku, celkový stav biodiverzity v Česku a vůbec celkový stav české krajiny.

Celkový stav evropsky významných druhů rostlin se v hodnoceném období 2013–2018 oproti předešlému období mírně zhoršil, v nedostatečném stavu se v období 2013–2018 nacházelo **50,8 druhů rostlin**.

Přes postupné zlepšování stavu evropsky významných typů přírodních stanovišť je stále 79,6 % přírodních stanovišť **hodnoceno ve stavu nedostatečném či nepříznivém** (49,5 %, resp. 30,1 %).

Přesto, resp. právě proto je třeba se ptát, jak to, že stále rostoucí prostředky na ochranu přírody a krajiny nevedou k žádoucím efektům?

3.2 Biologická rozmanitost

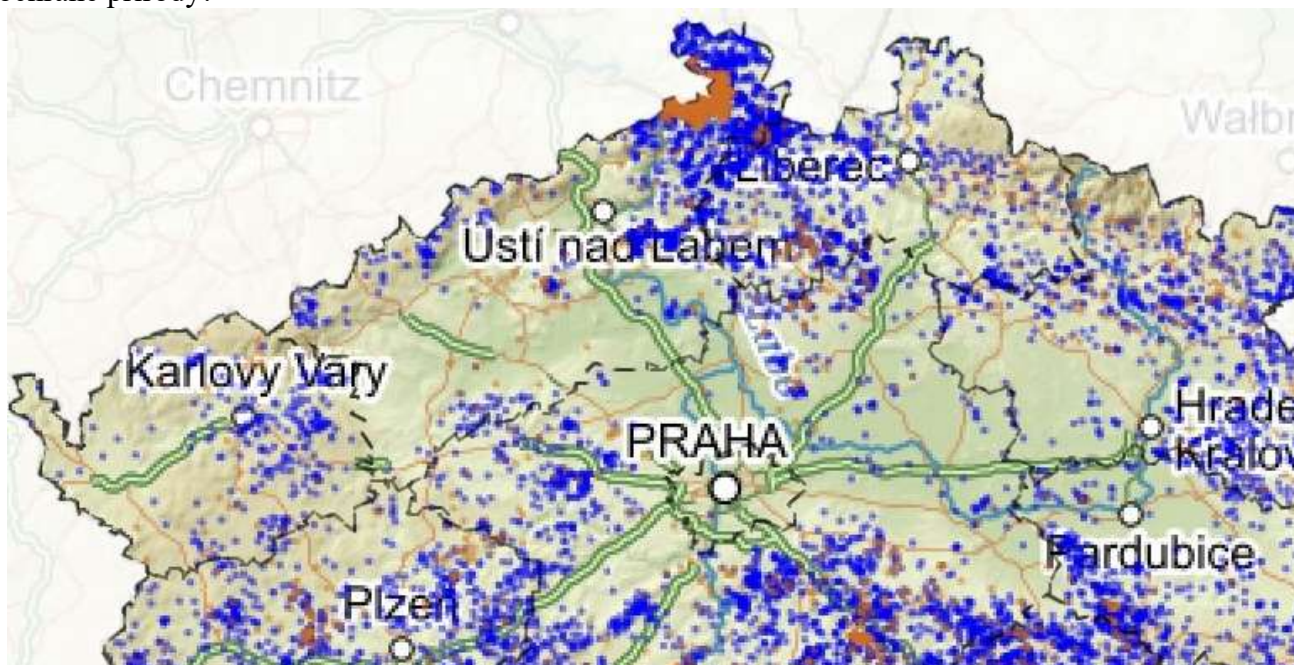
<i>Indikátor</i>	Dlouhodobý trend (15 let a více)	Střednědobý trend (10 let)	Krátkodobý trend (5 let)	Stav
Fragmentace krajiny				
Stav evropsky významných druhů a stanovišť				
Stav druhů ptáků				
Běžné druhy ptáků *				
<i>Početnost populací všech běžných druhů ptáků, lesních druhů ptáků a ptáků zemědělské krajiny</i>				
<i>Indikátor vlivu změny klimatu na běžné druhy ptáků</i>				
Stav druhů rostlin, živočichů a hub podle červených seznamů				
Podíl druhů červeného seznamu mezi chráněnými				
Zvláště chráněná území a území Natura 2000 na území státu				
Podíl zastoupení rozlohy přírodních stanovišť a druhů v lokalitách soustavy Natura 2000				
Nepůvodní druhy v Česku				
Mezinárodní obchod s ohroženými druhy chráněnými úmluvou CITES				
Chov ohrožených druhů živočichů v zoologických zahradách				

* Z důvodu rozdílných trendů časových řad, ze kterých vychází konstrukce indikátoru, je uvedeno hodnocení dílčích (elementárních) indikátorů.

...

Kdyby národní parky do zprávy zahrnuty byly, jak Senát opakovaně požaduje, dozvěděli bychom se z nich například to, že:

- ani několik let po schválení novely zákona 114/92 Sb. z roku 2017 neměl v roce 2021 **ani jeden ze 4 NP schválen základní dokument, a to zásady péče?** Ani jeden. (K čemu tu přijímáme zákony?)
- je zřejmé mnoho let, že největší území v rámci ČR, kde je kůrovcová kalamita (možná ještě vedle Vysočiny) je oblast NP České Švýcarsko (k tomu navíc navazující území v NP Saské Švýcarsko), že z toho třeba něco vyplývá a má to nějaké následky... ? Že se udělají jedny z největších holin a svede se to na lesní zákon, aby se přestalo těžit úplně a svedlo na zákon o ochraně přírody?

- máme sice dle zákona **4 zóny**, nesmyslně schvalované v NPČŠ v době gradujícího kůrovce, ale prakticky jen zónu jednu? A proč nazýváme nejrozšířenější zónu **zónou soustředěné péče**, když se v ní v převážné míře péče neprovádí, natož soustředěná?

Dále si dovoluji připomenout, že loni v listopadu jsme projednávali sdělení Evropské komise, ve kterém Komise hodnotila výsledky členských států při plnění závazků EU v oblasti ochrany životního prostředí. Dokument nesl název „**Přezkum provádění právních předpisů v oblasti ŽP 2022**“ (senátní tisk č. K 203/13). V zásadě to je srovnatelné s našimi Zprávami o stavu ŽP, zde nahlíženo z evropské perspektivy a ve srovnávání členských zemí.

Zatímco naše Zpráva ignoruje několikrát doporučení Senátu věnovat se separátně do hloubky NP a ZCHKO, evropská zaznamenává masivní těžbu dřeva v lokalitách Natura 2000, jako je Východní Krušnohoří nebo Soutok-Podluží a **doporučuje ČR mimo jiné stanovit cíle a opatření ochrany pro všechny lokality, kde chybí plány péče, a zabránit zhoršování stavu lokalit Natura 2000.**

Z evropské Zprávy dále vyplývá, že zatímco většina členských zemí vydává na ochranu životního prostředí 1–2 % HDP, Česko vydává 2,7 %. A že v roce 2018 většina členských států investovala do ochrany životního prostředí 0,2–0,5 % svého HDP, zatímco Česko 0,8 %.

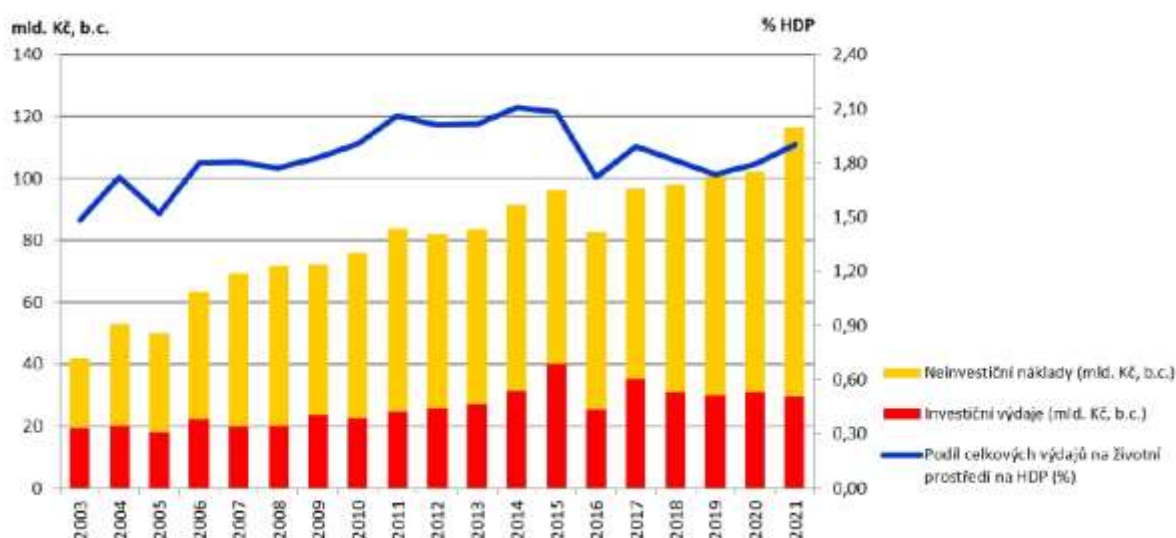
To nás vrací zpět ke stále stejné otázce a zavádějícím přístupům.

Důkazem úspěšnosti politiky ochrany životního prostředí v ČR má být pouze to, kolik financí se na ochranu životního prostředí utratí. Čím víc milionů utraceno, tím větší „ochrana“. Nedá se přitom nevyvodit, že pokud ČR vynakládá podle evropské Zprávy na ochranu ŽP tak výrazně více procent (2,7%) vůči HDP, než ostatní členské země (1-2%), aniž by se v ukazatelích stavu ŽP ale Česko zlepšovalo nebo posouvalo do nadprůměru, pak se tyto nadprůměrné prostředky na ochranu ŽP nemohou vynakládat smysluplně, efektivně a účelně.

Také nelze nepoukázat na rozpor ve vykazování výdajů na české a evropské úrovni, ne nepodobný diametrálním rozdílům ve vykazování odpadů mezi daty ČSU a daty MŽP. Česká zpráva k celkovým výdajům na ochranu ŽP uvádí následující graf:

Graf 46

Celkové výdaje na ochranu životního prostředí v ČR [mld. Kč, % HDP, b.c., s.c. roku 2015], 2003–2021

který neodpovídá údajům, se kterými pracuje Evropská komise. Což nic nemění na tom, že **Zpráva se tradičně vůbec nesnaží o nalezení příčin absence pozitivní korelace mezi růstem vynaložených prostředků a zásadně se nezlepšujícím, leckdy dokonce zhoršujícím se stavem životního prostředí.**

Resort ŽP rozděluje velké množství finančních prostředků na realizaci projektů v oblasti ŽP a to jak z národních prostředků, tak z fondů EU či dalších zdrojů

Jde o mnoho desítek miliard Kč ročně a tato částka se bude zvyšovat (především Modernizační fond).

Stálo by za to, mít v kapitole financování jistou reflexi při vědomí, že jde o dlouhodobější sledování a výstupy.

...

IV. Návrh usnesení Senátu Parlamentu ČR ke Zprávě za rok 2020:

Senát

I. bere na vědomí Zprávu o životním prostředí České republiky za rok 2021,

II. a protože Usnesení Senátu č. 401 z 21. schůze ze dne 2. března 2022 nebylo nijak reflektováno, opět požaduje po MŽP, aby:

- a) zahrnulo do zprávy hodnocení národních parků, resp. velkoplošná chráněná území v ČR
- b) začalo měřit a vyhodnocovat efektivitu a hospodárnost vynaložených prostředků při plnění cílů stanovených strategickými dokumenty, především z veřejných zdrojů a tuto efektivitu a hospodárnost vyhodnocovalo od příští zprávy o stavu životního prostředí;

Zbyněk Linhart